

Între imperiu și statul-națiune: metamorfoze ale elitei basarabene (1918)

Svetlana SUVEICĂ

Abstract

The aim of the article is to examine the circumstances that shaped the feelings and attitudes of the Bessarabian political and economic elite, who experienced the disintegration of the Russian empire, but did not show readiness to embrace the Romanian-nation state perspective in 1918. I claim that the 1917-1918 political changes in the region deeply affected the economic and social status of the former elite, influenced its identity and belonging, forced new survival strategies, shaped mobility patterns, as well encouraged the development of alternative political scenarios for the future of the region, namely the return of Bessarabia back to Russia. Romania's protection of Bessarabia from the Bolsheviks did not ensure the expected support for the new regime of those who cared about the preservation of their economic and social status; the metamorphoses experienced by those who served the empire were shaped, besides the feeling of loss and nostalgia for the tsar, by the frustration and disappointment for the failure to switch loyalty to the Romanian king. Besides that, the abolition of Bessarabian autonomy that lasted for six months led towards merging of a common anti-Romanian front of the former and the acting regional elite that once supported the union of Bessarabia with Romania.

Sfârșitul Primului Război mondial a fost marcat, pe lângă pierderile umane și devastările materiale fără precedent, de revoluții sociale și mișcări naționale care au contestat cadrul și normele imperiale. Soarta Basarabiei, alături de cea a altor regiuni din Europa de Est, a fost profund influențată de cataclism. Basarabia și-a schimbat statutul politic din gubernia de vest a Imperiului Rus în provincia estică a României. Au urmat transformări politice profunde care au afectat statutul economic și social al locuitorilor, și-au lăsat amprenta asupra identității și afilierii politice și sociale, au determinat noi strategii de supraviețuire și modele de mobilitate, în final, au încurajat dezvoltarea unor scenarii politice alternative pentru viitorul regiunii.

În tabloul complex al tranziției, metamorfozele trăite de elita locală aflată la putere în ultimele zile ale Imperiului Rus rămân o necunoscută. Faptul că reprezentanții aceștia au fost activi în perioada Conferinței de pace de la Paris, condamnând „ocupația” românească și susținând reîntoarcerea Basarabiei la Rusia, ridică o serie de întrebări ce depășesc reprezentarea comportamentului „tipic” unui grup de persoane nostalgice, dezamăgite și frustrate - o ultimă generație a celor educați în imperiu și o primă generație incapabilă să-l servească. Obiecti-

vul acestui studiu este de a examina circumstanțele care au conturat sentimente și atitudini, precum și au motivat angajamentul activ al reprezentanților fostei elite basarabene în scopul implementării scenariului politic de re-alipire a regiunii la Rusia, indiferent de confuzia privind viitorul regim politic al acesteia. Acest proiect a reprezentat o alternativă proiectului de unire a Basarabiei cu România. Ideea a găsit susținători în rândul basarabenilor aflați la putere în timpul scurtei perioade de autonomie, apoi de independență, inclusiv printre acei care votaseră pentru unirea Basarabiei cu România în aprilie 1918. Constatarea existenței unui astfel de scenariu alternativ, precum și depistarea motivelor pentru care acesta era susținut în perioada de reconstruire a ordinii postbelice atât în interiorul Basarabiei, cât și în afara acesteia, urmează să conteste, considerăm noi, finalitatea statului-națiune drept o traiectorie predestinată – idee susținută în mod constant de istoriografia naționalistă din România și Republica Moldova.

***

„Cât mai curând posibil plecați și trâmbițați, și includeți în fiecare publicație care trebuie să trezească Europa, să o facă să restabilească totul și să stabilească aici o stare reală de ordine, dar nu o simplă aparență a liniștei, abia camuflată de bolșevismul existent al celor ce dirijează cu toate astea,”¹ scria, la 25 ianuarie 1919 proprietarul basarabean Panteleimon V. Sinadino fostului Mareșal al nobilimii basarabene, Alexandr N. Krupenskii.² Primul se afla la Chișinău, în timp ce Krupenskii era la Odessa, așteptând viza pentru a pleca la Paris.

Era perioada în care atât reprezentanții țărilor victorioase, cât și a celor învinse, s-au adunat în capitala franceză pentru a avea un cuvânt de spus la conferința postbelică care urma să traseze principiile noii ordini internaționale a păcii și să remodeleze hotarele Europei de Est. Conform lui Alan Sharp, „promisiunile au fost făcute, așteptările și aspirațiile creșteau, în mod deliberat sau accidental, iar acum aceste angajamente trebuiau realizate.”³ Conferința de Pace de la Paris a fost spațiul în care Rusia și România au formulat, argumentat și disputat revendicările privind teritoriul Basarabiei. Delegația oficială a României la conferință a depus efort pentru obținerea recunoașterii internaționale a noilor hotare postbelice, fiind, totodată, conștientă de faptul că avea să se confrunte cu adversarii uniunii Basarabiei cu România care de asemenea s-au grăbit spre Paris. La rândul lor,

¹ P.V. Sinadino - A.N. Krupenskii, 25 ianuarie 1919. Alexandr N. Krupenskii Papers, Box I Subject files, Folder Sinadino, Panteleimon V., Hoover Institution Archives, Stanford, California (în continuare, HIA).

² Toate datele din text corespund calendarului gregorian.

³ Alan Sharp, *The Versailles Settlement. Peacemaking After the First World War, 1919-1923*, 2d ed., Palgrave Macmillan, 2008, p. 196.

emigranții politici și diplomații ruși au contestat dreptul României asupra Basarabiei, argumentând avantajele aflării Basarabiei sub dominația Rusiei în cadrul campaniei „Russkoe delo” (cauza rusească). Susținută de Forțele Albe din interiorul Rusiei și din diferite centre ale emigrației ruse din Europa, scopul acesteia era de a obține sprijinul Marilor Puteri în lupta împotriva bolșevismului și a asigura conservarea hotarelor rusești din 1914, care includeau și periferiile de vest ale fostului imperiu. În vederea atingerii scopului propus, fiecare dintre părți a elaborat un plan de acțiune, a proiectat strategii de propagandă, a creat rețele de comunicare și a căutat să facă rost de surse financiare.

Din moment ce dreptul națiunilor la autodeterminare a fost declarat drept principiu călăuzitor în remodelarea hotarelor postbelice, victoria părea să fie de partea statului-națiune; cu toate acestea, confruntarea promitea să fie una strânsă. În timp ce interesele României au fost reprezentate de o delegație oficială la Conferința de pace, interesele Rusiei au fost vociferate de un grup de emigranți politici și diplomați, împuterniciți de Forțele Albe a generalului Kolchak. „Soli” lui Kolcheak se bucurau de o bună reputație în Occident și aveau conexiuni puternice cu oficialii europeni și americani. Rușii au acționat cu încredere, în special în prima jumătate a anului 1919: pe de o parte, Kolchak a obținut o serie de victorii importante împotriva forțelor bolșevice, pe de altă parte, Marile Puteri păreau să fi cazut de acord asupra unei poziții anti-bolșevice comune. În aceste condiții promițătoare, emigrația rusă de la Paris, precum și susținătorii acesteia din interiorul Rusiei, sperau că înfrângerea bolșevicilor va fi urmată de o serie de concesii pentru Rusia, inclusiv teritoriale, cu condiția ca țara să urmeze calea democrației.⁴

Basarabenii s-au angajat de asemenea să ia parte activă la dezbaterile privind soarta regiunii. Delegatul român la Conferința de pace, Ioan Pelivan, reprezenta „noua” elită locală care vocifera aspirațiile sociale și naționale ale basarabenilor. După finisarea studiilor la Facultatea de drept pe care a urmat-o la Dorpat, în 1917 acesta s-a întors în Basarabia, participând la transferul ideilor Revoluției din februarie spre periferia de vest a imperiului. După ce a fost martorul dezintegrării colosului imperial, Pelivan a contribuit la revendicările de autonomie și independență ale Basarabiei, votând ulterior pentru unirea regiunii cu România. Fost Ministru al Justiției și deputat în primul organ legislativ basarabeian Sfa-

⁴ Despre argumentele „cauzei rusești”, precum și eforturile depuse în scopul revendicării Basarabiei în perioada Conferinței de Pace de la Paris, vezi: Svetlana Suveica, „*Russkoe Delo*” and the „*Bessarabian Cause*”: the Russian Political Émigrés and the Bessarabians in Paris (1919-1920), Institut für Ost- und Südosteuropaforschung, Regensburg, IOS Mitteilungen. Arbeitsbereich Geschichte, no. 64, February 2014, accesat la 10 octombrie 2014: http://www.dokumente.ios-regensburg.de/publikationen/mitteilungen/mitt_64.pdf.

tul Țării, Pelivan ajunsese la Paris prin București, însoțindu-l pe Prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, și pe alți delegați pentru a apăra interesele României la Conferința de pace. Asumându-și cu toată responsabilitatea și încrederea sarcina complexă de a convinge Marile Puteri să recunoască Basarabia drept parte a teritoriului românesc, Pelivan a realizat o activitate intensă de propagandă în acest sens.⁵

Principalul oponent al lui Pelivan în timpul Conferinței de Pace a fost Alexandr N. Krupenskii. Spre deosebire de primul, Krupenskii a reprezentat elita „veche” a Basarabiei care a prosperat în timpul Imperiului Romanov târziu, a fost implicată activ în viața socială, politică și economică din regiune, a fost loial țarului și nu-și imagina că într-o zi acea ordine urma să dispară. Krupenskii a ajuns în capitala Franței prin Odessa, unde plecase în luna aprilie 1918, la scurt timp după ce Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România. Fiind exclus din viața politică a regiunii, Krupenskii a devenit activ în vecinătatea apropiată a acesteia, inițiind la Odessa crearea Comitetului pentru Salvarea Basarabiei (Odesskii Komitet Spasenii Bessarabii). Deși dispunea de resurse limitate, Comitetul a efectuat o activitate de propagandă intensă, îndreptată împotriva „ocupației” române a regiunii. Principala inițiativă a acestuia a fost crearea unei „delegații basarabene” care să reprezinte interesele basarabenilor la Conferința de pace de la Paris.⁶ O declarație, semnată în acest sens la 10 februarie 1919 la Odessa, specifică faptul că „reprezentanții diferitor organizații și grupuri sociale din Basarabia, [...] organizează, sub președinția lui Alexandr Nicolaevici Krupenskii, o Comisie comună în scop de a obține în timpul Conferinței Internaționale de pace eliberarea Basarabiei de anexarea românească și realizarea aspirațiilor poporului din Basarabia.”⁷ Fără a fi specificate, se subînțelegea că acele „aspirații” țineau de revenirea Basarabiei în hotarele Rusiei. Lista potențialilor membri era lăsată deschisă, alți delegați urmând să adere ulterior; printre numele propuse se regăsea și cel al lui Panteleimon V. Sinadino, președintele Uniunii marilor proprietari basarabeni, organizația care a emis „mandat” de plecare la Paris pentru Alexandr N. Krupenskii.

Spre deosebire de Pelivan care a avut mandat de membru al delegației române la Conferința de pace,⁸ Alexandr N. Krupenskii, precum și fostul primar

⁵ Despre activitatea lui Ioan Pelivan la Paris, vezi: Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru (Coord.), *Ioan Pelivan, istoric al mișcării de eliberare națională*, București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2012, pp. 390-409.

⁶ Vezi, pe larg, Svetlana Suveica, “For the “Bessarabian Cause”: The Activity of Odessa Committee for Saving Bessarabia (1918-1920)”, *Archiva Moldaviae*, vol. VI, 2014, pp. 139-169.

⁷ Documentul a fost semnat de Alexandr N. Krupenskii, Alexandr K. Schmidt, Alexandr D. Krupenskii și Vladimir V. Țiganko. Alexandr N. Krupenskii Papers, Box 2 Subject File, Folder Bessarabian commission of the Paris Peace Conference, HIA.

⁸ De la 1 decembrie 1919 până la 31 mai 1920, membrul delegației române Ioan Pelivan a primit

de Chișinău, Alexandr K. Schmidt, au fost, de fapt, „trimiși la Paris în calitate de curieri care transportă documente și scrisori pentru reprezentantul Rusiei la Congresul de pace – Dl. Ministru Serge Sazonov.”⁹ În capitala Franței, cei doi au asigurat emigranții ruși de faptul că conaționalii lor erau dornici să redevină „cetățeni ai Marelui Stat Rus și [...] sunt gata să contribuie prin toate mijloacele la restaurarea Rusiei Mari.”¹⁰ În perioada conferinței, basarabenii au acționat împreună cu emigranții politici și diplomații ruși în vederea susținerii „cauzei rușești”. Deși pe scena publică a fost promovată ideea de construcție a unei Rusii democratice, în interiorul cercului de emigranți ruși erau puternic susținute ideile monarhiste. Printre susținătorii activi se afla și Alexandr N. Krupenskii: în 1921, acesta a prezidat Primul congres al monarhiștilor ruși în emigrație care a avut loc în orașul german Bad Reichenhall,¹¹ iar în 1926 a preluat președinția Consiliului monarhic rus (Russkii Monarkhiceskii Sovet) de la Paris. Biografia lui Krupenskii poate servi drept un studiu de caz clasic pentru cercetarea identității post-imperiale: până la moartea sa în 1939, acesta a crezut în restaurarea „temeliilor vechii ordini, în care Rusia, desigur, a fost imensă, bogată și puternică.”¹²

Documentele de arhivă scot în evidență faptul că declarația de la Odessa a fost semnată de trei reprezentanți ai „vechii” elite care au servit țarul, și un reprezentant al „noii” elite care a devenit activ în regiune în vara anului 1917. Acesta din urmă a fost Vladimir V. Țiganko, fost deputat și președinte al Frațiunii Țărănești din Sfatul Țării, delegat la Paris de către Comitetul central al țăranilor din Basarabia. Într-un articol publicat în 1919, Țiganko susținea că luarea în considerare de către Marile Puteri doar a informației furnizată de partea română ce viza „stabilirea drepturilor României asupra Basarabiei” era un fapt „periculos”. În opinia fostului deputat basarabean, aceasta „ar duce la decizii absolut inadmisibili”

---

un salariu lunar de 20.000 FR. Arhivele Naționale Istorice Centrale București (în continuare, A.N.I.C.), fond Ioan Pelivan, dos. 41, f. 24.

⁹ Certificat, Odessa, 27 ianuarie 1919 (Fr.), A.N. Krupenskii Papers, Box 2 Subject file, Folder Krupenskii, A.N., HIA.

¹⁰ Programul inițial a fost similar cu cel citat aici. Obshchaia Programma Predstavitelei Bessarabskogo Naseleniia, 10 dekabria 1919 (cernovik), Alexandr N. Krupenskii Papers, Box 3 Speeches & Writings, 1919, Folder “General Program of the Representatives of the Bessarabian Population” (December 10 1919), HIA.

¹¹ *Allgemeine Zeitung München*, no. 236, 7. Juni 1921, Bayrisches Staatsarchiv Munchen, MA 103009 Deutsch-Russische-Beziehungen, 1919-1929. Vezi, de asemenea, Hans-Erich Volkmann, *Die Russische Emigration in Deutschland, 1919-1929*, Würzburg: Holzner-Verlag, 1966, p. 99; Johannes Baur, *Die Russische Kolonie in München 1900-1945. Deutsch-russische Beziehungen im 20. Jahrhundert*, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 1998, p. 103.

¹² *Secretnaia Zapiska*, Dec. 10-23 1931. Archbishop Apollinari (Koshevoi) Papers, Box 2 Correspondence, Folder 2.18 Krupenskii Alexandr Nikolaevich, 1928-1932, Reel 1, HIA.

le pentru țara mea [subl în text – s.s.].¹³ Este vorba despre soarta și proprietatea unei regiuni cu peste 2,5 milioane de oameni și trebuie să arătăm responsabilitate în fața acestor persoane numeroase.”¹⁴

Așadar, la Paris, susținătorii perspectivei unioninse pentru Basarabia s-au confruntat cu susținătorii ideii de revenire a Basarabiei în cadrul Rusiei Mari, restabilită în granițele anterioare războiului. Pentru a răspunde la întrebarea în ce circumstanțe a fost posibilă conturarea ambelor perspective și cine au fost susținătorii acestora, atât în Basarabia, cât și la Paris, este necesară o analiză a evenimentelor din anii 1917-1918.

Odată cu răspândirea Revoluției din februarie 1917 de la Petersburg spre colțurile cele mai îndepărtate ale imperiului, emisarii Guvernului Provizoriu au găsit în Basarabia o „ignoranță extremă a populației, în rândurile acesteia procentul de analfabetism este surprinzător de mare; un partid puternic al proprietarilor bogați care țineau în mâinile lor administrația locală; lipsa de fapt a muncitorilor industriali și a unei intelectualități cu tendințe democratice: toate acestea creau un teren propice pentru pogromuri și comploturi contra-revoluționare în favoarea restaurației. [...] Aici curentul monarhist era puternic.”¹⁵ Principalul susținător al curentului monarhist era Partidul de Centru, prezidat de Mareșalul nobilimii din Basarabia și marele latifundiar Alexandr N. Krupenskii. Un observator atent al evenimentelor de atunci menționa faptul că pentru elita imperială „liberalii care pledau pentru un regim constituțional prezentau o amenințare mai mare decât țărani fără pământ.”¹⁶ Către toamna anului 1917, pârguile politice și administrative au fost treptat preluate de „noi” lideri care propagau reforme cu caracter social-democratic. În perioada de tranziție de la un regim la altul, principalul factor care a determinat sensul identității al fostelor elite a fost statutul economic. În perioada „revoluției agrare” din vara lui 1917, când avea loc acapararea sporadică de către țărani a pământurilor aflate în proprietate privată, „bogătașii” și „proprietarii”¹⁷ erau în principal preocupați de conservarea proprietăților. Nici autorită-

¹³ A.N.I.C., fond Ioan Pelivan, dos. 428, f. 24.

¹⁴ “Bessarabian Question before the Peace Conference”, by Vladimir V. Tsyganko, Paris, 1919, p. 3-4.

¹⁵ The Dissemination outside Petrograd of the News of the Revolution (Doc. 129), In Robert P. Browder, Alexander F. Kerensky (Eds.), *The Russian Provisional Government, 1917: Documents*, vol. 1, Stanford: Stanford University Press, 1961, pp. 148-149.

¹⁶ Louis Guy Michael, *More Corn for Bessarabia. Russian Experience, 1917-1917*, Michigan: Michigan State University Press, 1983, pp. 117-118. Manuscrisul poate fi consultat la Arhivele Hoover (colecția nr. 79070).

¹⁷ Aceste calificative le găsim în cele 20 de scrisori ale lui Panteleimon V. Sinadino, adresate lui Alexandr N. Krupenskii în perioada august 1918 – ianuarie 1920, păstrate în arhiva personală a lui Alexandr N. Krupenskii.

țile centrale, nici cele locale nu au fost în stare să stopeze anarhia; în asemenea condiții, proprietarii „nu-și făceau iluzii referitor la ce li s-ar putea întâmpla în caz de revoluție și majoritatea dintre aceștia și-au făcut rezerve în bănci străine pentru a face față unor situații extreme în cazul în care erau forțați să se refugieze.”¹⁸

În vacuumul de putere creat în perioada de tranziție de la imperiu la statul-națiune, în diferite regiuni ale Europei de Est au apărut inițiative de autonomie regională, denumite de cercetători *kleines Raum*.¹⁹ Atunci când în toamna anului 1917, conform lui Alan Kramer, „istoria postbelică a Rusiei a început, în timp ce restul Europei era încă în stare de război”,²⁰ în Basarabia a fost creat forul legislativ regional Sfatul Țării care reprezintă diferite grupuri sociale, politice și profesionale.²¹ Reprezentanții fostei elite se aflau și ei printre deputați, dar nu au format un grup coagulat; aceștia sperau să influențeze deciziile legislative ale corpului nou instituit, în special cea privind păstrarea proprietății private. Bunăoară, în cadrul ceremoniei de deschidere a Sfatului Țării, Panteleimon V. Sinadino a salutat adunarea în numele minorității grecești din Basarabia, exprimându-și speranța că „Sfatul Țării va stabili în patria noastră ordinea, legalitatea și pacea ce va proteja viața, libertatea și bunăstarea tuturor celor care vor fi extrem de onorați să trăiască sub protecția Basarabiei libere. [...] Trăiască Basarabia liberă, autonomă, matură ca stat!”, a concluzionat optimist vorbitorul.²²

Autonomia de scurtă durată în cadrul Republicii Federaive Ruse, apoi independența Republicii Democratice Moldovenești declarată la 6 februarie 1918, nu a reprezentat rezultatul unui proiect politic separat, ci, mai degrabă, o realitate impusă de circumstanțele externe, și anume independența statului vecin Ucraina. Tentativa nereușită a bolșevicilor de a prelua puterea la Chișinău la începutul anului 1918, pretențiile teritoriale ale Radei Ucrainene, precum și haosul și anarhia de pe frontul român care au cuprins rapid Basarabia, au avut drept consecință contestarea independenței Republicii Democratice Moldovenești. Începînd cu 9

¹⁸ L.G. Michael, *op.cit.*

¹⁹ Prin *kleines Raum* se au în vedere inițiativele de autonomie regională provizorie din anii 1918-1919 din Europa de Est. Studiile la acest subiect, publicate într-un volum colectiv, contestă istoriografia în care statul-națiune este prezentat drept principiul exclusiv de organizare statală după Primul Război Mondial. Harald Heppner, Eduard Staudinger (Hgg.), *Region und Umbruch: zur Geschichte alternativer Ordnungsversuche*, Bern/Frankfurt a.M.: Peter Lang, 2001.

²⁰ Alan Kramer, *Dynamic of Destruction. Culture and Mass Killing in the First World War*, Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 285.

²¹ Despre componența socială a Sfatului Țării a se vedea: Katja Lasch, “Der Landesrat in Bessarabien: Ethnische Zusammensetzung, politischen Orientierung, Sozialisation und Bildungsstand der Abgeordneten”, in *Transylvanian Review*, XXI, no. 2, Summer 2012, pp. 19-37.

²² Procesul-verbal nr. 1 al ședinței organului basarabean al Țării - Sfatul Țării, 21 noiembrie 1917, in *Patrimoniu. Almanah de cultură istorică*, no. 1, 1990, p. 170.

aprilie 1918, atunci când regiunea devine parte integrantă a României, starea de normalitate este treptat restabilită.

Corespondența privată dintre Panteleimon V. Sinadino și Alexandr N. Krupenskii scoate în evidență faptul că la sfârșitul anului 1917 – începutul lui 1918 anxietate și teama pentru răspândirea bolșevismului a marcat enorm cotidianul fostei elite basarabene. Cei care își făceau griji pentru viața sa și pierderea proprietăților au aclamat intrarea armatei române în Basarabia în ianuarie 1918. În condițiile în care armata română s-a abținut de la intervenție în problemele interne ale regiunii, un grup al marilor latifundiați, condus de Panteleimon V. Sinadino, a adresat o notă Prim-ministrului român, Al. Marghiloman, prin care solicita intervenție în vederea stopării anarhiei din Basarabia. Legislația agrară emisă de Sfatul Țării a fost prezentată drept un act cu „caracter pur bolșevic, care tindea să fie un marș împotriva clasei proprietarilor de terenuri, întru înfrângerea acestora, împotriva promisiunilor demagogice de redistribuire a bogăției.”²³ Unica solicitare a proprietarilor a fost desființarea Sfatului Țării, „o instituție aleasă în mod arbitrar de către bande de bolșevici pervertiți și soldați, nu numai fără participarea populației inteligente, dar chiar și fără o adevărată reprezentare a țăranilor.”²⁴ Adresa a fost lăsată fără răspuns.

A urmat o altă încercare de a obține protecție din partea României; o delegație a marilor latifundiați, în frunte cu Panteleimon V. Sinadino, a fost primită de Rege la 23 martie 1918 la Iași. Aceasta și-au exprimat dezamăgirea față de Sfatul Țării - „o creație ocazională de politicieni ocazionali și aventurieri” și o „instituție aleasă în mod arbitrar de o bandă de soldați maximaliști” - care ar fi profitat de lovitura de stat bolșevică, declarând astfel independența Republicii Democratice Moldovenești. Proprietarii au cerut protecția personală și a proprietății, exprimându-și convingerea că unirea Basarabiei cu România era singura soluție „pentru a pune capăt stării revoluționare organizată de un presupus guvern și de un presupus Sfatul Țării.”²⁵ A urmat o decizie a Prim-ministrului român în vederea acordării sprijinului solicitat de proprietari: „... fără a interveni în soluționarea conflictelor de proprietate, va acorda marilor proprietari trupe și cai pentru ca proprietățile să nu fie lăsate pârloagă.”²⁶ Astfel, în condițiile în care se efectuau rechiziții de război și era deficit de alimente, autoritățile române au depus efort

²³ Zapiska, f.a. Alexandr N. Krupenskii Papers, Box II Subject file, Folder Occupation, Rumania, of Bessarabia – General, HIA.

²⁴ Zapiska.

²⁵ Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Chișinău: Editura „Universitas”, 1993, pp. 250-251.

²⁶ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. III, 1917-1918, București: Institutul de arte grafice „Eminescu”, 1927, pp. 415-416.

pentru a asigura prelucrarea terenurilor, dar fără a interveni în mod direct în debaterile politice interne din regiune.

În ajunul zilei de 9 aprilie 1918, zi în care Sfatul Țării a votat pentru unirea Basarabiei cu România, Prim-ministrul român, Al. Marghiloman, s-a întâlnit la Chișinău, în secret, cu Panteleimon V. Sinadino și alți proprietari. Marghiloman i-a asigurat pe aceștia de faptul că Sfatul Țării va fi dizolvat imediat după votul oferit în favoarea unirii, iar la putere va reveni fosta elită, a cărei experiență și cunoștințe în regiune erau considerate drept cruciale pentru noul regim.²⁷ Teama României pentru extinderea bolșevismul peste Prut părea să fie în unison cu critica dura față de „clica revoluționară a corpului legislativ Sfatul Țării”, exprimată în mod repetat de proprietari în fața autorităților române. La rândul său, Sinadino a asigurat oficialul român că proprietarii basarabeni „au fost și vor fi pentru ordine, civilizație, onoare și adevăr, și noi sperăm să slujim cu fidelitate viitoarei Patrii în același mod în care am servit și am lucrat întru progresul Rusiei și al țarului.”²⁸ Proprietarii au solicitat accelerarea procesului de unire a Basarabiei cu România, „astfel încât, această regiune foarte fertilă și bogată să se statornicească și să se miște spre progres și civilizație sub o putere de stat bine organizată.” Marghiloman a dat aserțiune că „nedreptatea istorică față de poporul moldovenesc va fi reparată și unirea va avea loc indiferent de obstacole.”²⁹

În baza surselor primare disponibile, este dificil de a evalua probabilitatea cu care Sinadino și ceilalți proprietari au crezut promisiunilor făcute de români. Cu toate acestea, este cert că proprietarii basarabeni și-au exprimat disponibilitatea de a efectua un transfer de loialitate dinspre țarului rus spre regele român - o strategie de adaptare aflată în strânsă legătură cu interesele personale, dintre acestea păstrarea drepturilor de proprietate și a privilegiilor sociale fiind prioritare.

Sinadino și alții au încercat să negocieze statutul lor cu reprezentanții noului regim și să se adapteze la noile condiții de trai; cu toate acestea, sentimentele și gândurile personale trădează păstrarea loialității față de Rusia. Într-o scrisoare adresată lui Krupenskii, Sinadino care venea dintr-o familie de negustori greci, se identifica drept „rus” și „rus după nume și în suflet.”³⁰ Numele lui Sinadino figura în lista potențialilor „delegați basarabeni” la Paris, dar acesta nu s-a alăturat lui Krupenskii și altora din cauza unor probleme de sănătate, precum și din considerentul că serviciul său, adus „cauzei rusești” din Basarabia, era extrem de necesar

²⁷ Beseda P.V. Sinadino. Marghiloman IV, fără dată. Vasilii A. Maklakov Papers, Box 18, Folder 18.10 Bessarabia. Soiuz Zemel'nykh Sobstvennikov, f. 4, HIA.

²⁸ Beseda .., f. 3.

²⁹ Beseda.

³⁰ P.V. Sinadino - A.N. Krupenskii, June 5 1919, Alexandr N. Krupenskii Papers, Box I Subject files, Folder Sinadino, Panteleimon V., HIA.

semenilor săi aflați la Paris. Fără îndoială, în perioada Conferinței de Pace, Sinadino a fost informatorul principal al lui Krupenskii privind situația din ținut. Documentele vremii mărturisesc faptul că el a jucat cu înțelepciune un joc dublu: în timp ce autoritățile române l-au considerat o persoană loială noului regim, el a sperat cu sinceritate că Basarabia va reveni în albia Rusiei. Sinadino obișnuia să călătorească sute de kilometri de la Chișinău la București, pentru a se întâlni cu reprezentanți de rangul doi ai Legației Franceze sau Britanice în scop de a trimite scrisori sau colete lui Krupenskii la Paris și a ridica, totodată, scrisori de la Paris pentru sine și alți conaționali. Acestea din urmă conțineau speranța că după Paris viața va reveni la „normalitate”, punctul de referință fiind viața în cadrul Rusiei Mari. „Eu nici nu știu, când Dumnezeu va avea milă de noi?! Ne este greu! Există puțini oameni cu ideologie, cei mai mulți sunt absorbiți de cotidian, și de aceasta profită „patronii noștri”, mai adânc și mai adânc se împlântă aceștia în trupul oamenilor, rupându-i de la (altădată) Marea patrie! Vom rămâne [cuv. ilizibil] oameni, va veni vreodată schimbarea și eliberarea așteptată?! Ne aflăm în neștire și este îngrozitor!”³¹

Statutul de autonomie din cadrul statului român, acordat Basarabiei la 9 aprilie 1918, a fost perceput de către reprezentanții fostei elite drept o lumină la capătul tunelului. Panteleimon V. Sinadino și alții erau de părere că autonomia va garanta conservarea privilegiilor economice și va facilita revenirea elitei în viața administrativă a regiunii. În cursul lunilor aprilie-mai 1918, Sinadino s-a întâlnit în secret de mai multe ori cu Constantin Stere, intelectual și politician basarabian, căruia Guvernul român i-a încredințat negocierea unirii cu deputații Sfatului Țării.³² Stere a subliniat dorința guvernului român de a coopera cu basarabenii loiali: „Întru punerea în aplicare a reformei agrare este necesar să fie monitorizat îndeaproape și să fie analizat cine dintre proprietari este capabil și dispus să fuzioneze cu poporul român, pentru restul vom încerca să le oferim posibilitatea să-și lichideze fără probleme cornurile și să plece.” Printre cei din urmă era menționat și Alexandr N. Krupenskii care a emigrat la Odessa, jucând „cartea” anti-românească deja de acolo.³³ Discuțiile dintre Stere și Sinadino dezvăluie tentativa de a stabili un dialog dintre guvernul român și proprietari, în scopul unei posibile cooperări în domeniile economic și administrativ ale regiunii. Pentru a evita consecințele unei legislații agrare radicale, Stere l-a sfătuit pe Sinadino să găsească o modalitate de a obține un număr de locuri în cadrul Comisiei agrare

³¹ P.V. Sinadino - A.N. Krupenskii, 7 decembrie 1919, Alexandr N. Krupenskii Papers, Box I Subject files, Folder Sinadino, Panteleimon V., HIA.

³² Potrivit unei note detaliate, scrisă ulterior de P.V. Sinadino, întâlnirile au avut loc la 12 și 23 aprilie, 7 și 26 mai și 23 iunie 1918. Beseda, f. 8-31.

³³ Beseda, f. 15.

a Sfatului Țării, astfel încât proprietarii să aibă posibilitatea să influențeze deciziile finale în acest sens. Încercarea proprietarilor de a face parte din comisie nu a avut succes.

În cursul lunii octombrie 1918, spiritele au devenit agitate în jurul unei posibile aboliri a autonomiei regionale. Într-o scrisoare din 28 octombrie 1918, Sinadino l-a informat pe Krupenskii care se afla la Odessa că „printre membrii Sf.T. [Sfatului Țării], adică cei care au votat pentru unire, se formează un grup mare (15 persoane), care sunt gata să spună adevărul și să renunțe la semnăturile lor, precum și mulți membri ai Partidului Țărănesc, care nu pot rămâne drept spectatori tăcuți față de tot ce se petrece aici. Unii au plecat deja la Iași, insistând asupra creării Sf.T. [Sfatul Țării] înainte de 1 noiembrie,³⁴ în caz contrar ei promet să iasă în mod deschis împotriva României; desigur, ei nu au promis nimic.” Se pare că persoanele menționate erau gata să declanșeze un „scandal mare” în Basarabia: în cazul în care compoziția corpului legislativ urma să rămână neschimbată, aceștia urmau să declare actul din 9 aprilie drept unul lipsit de valoare. Sinadino insista ca intenția deputaților rebeli să fie susținută financiar cu sume egale cu salariul unui deputat al Sfatului Țării. Lucrurile urmau să fie aranjate astfel, încât „acești tovarăși de stânga nu primesc bani de la tine [Alexandr N. Krupenskii], pentru că ei s-ar face de rușine, trebuie să găsiți o persoană de încredere din mediul lor.”³⁵ Se aștepta ca deputații rebeli să plece ulterior la Odessa.

La sfârșitul lunii noiembrie 1918, în momentul în care România era pe cale de a trimite delegați la Conferința de pace de la Paris, premierul român Arthur Văitoianu a plecat la Chișinău pentru a convinge deputații Sfatului Țării să renunțe la autonomia regională. Într-o conversație privată cu președintele Fracțiunii Țărănești a corpului legislativ, Vladimir V. Țiganko, Văitoianu a accentuat faptul că o poziție unitară a deputaților ar sprijini interesele României în cadrul conferinței și ar da un semnal pozitiv factorilor de decizie de la Paris. Acesta ar fi spus: „Și la ce ar servi o autonomie? Sunt legile din România proaste? Ce este autonomia eu nu înțeleg. Ar trebui să o abandonați pentru simplul motiv că nu aveți funcționari publici buni, buni naționaliști români. Dacă renunțați la autonomie nu veți avea un comisar general, ci un plenipotențiar special pentru afaceri basarabene, o persoană din anturajul vostru numit de Guvernul central, Directoatele în noua sa componență vor rămâne până la Adunarea Constituantă a întregii României. Nu este bun acest lucru?”³⁶ Potrivit oficialului român, o Basarabie autonomă ar rămâne izolată de restul României.

³⁴ Se avea în vedere schimbarea radicală a componenței Sfatului Țării.

³⁵ P.V. Sinadino - A.N. Krupenskii, 28 octombrie 1918. Alexandr N. Krupenskii Papers, Box I Subject files, Folder Sinadino, Panteleimon V., HIA.

³⁶ V gostiakh u General'nogo Komissara Vaitoianu v piatnitsu 23 noiabria 1919 g., f.a. Alexandr N.

Vladimir V. Țiganko a fost printre cei 40 de deputați ai Sfatul Țării care, cu câteva zile înainte de vizita lui Văitoianu la Chișinău, au semnat un memoriu în adresa guvernului român, în care și-au exprimat dezacordul pentru faptul că statutul de autonomie a Basarabiei nu a fost respectat în conformitate cu actul Unirii din 9 aprilie 1918. Semnatarii documentului susțineau că libertățile civile au fost compromise, agenții guvernamentali care au înlocuit funcționarii locali au făcut abuz de putere, drepturile minorităților nu erau respectate, fiind alimentat în mod artificial conflictul dintre grupurile etnice care anterior conviețuiau pașnic. A fost solicitată desfășurarea noilor alegeri pentru asigurarea noii componente a Sfatul Țării, precum și restaurarea Zemstvei și a instituțiilor de auto-administrare locală. Între semnatari erau 13 deputați care anterior votaseră pentru unire, aceștia amenințând cu denunțarea actului Unirii.³⁷ Nu există nici o dovadă documentară referitoare la faptul că memoriul a fost trimis la București; este cert, însă, că acesta a fost ultimă încercare nereușită de a salva autonomia Basarabiei în cadrul României. La 10 decembrie 1918, statutul de autonomie a fost anulat, Basarabia devenind parte integrantă a țării.³⁸

După anularea autonomiei, Vladimir V. Țiganko a plecat la Odessa. La 9 aprilie 1918, acesta s-a abținut de la vot în favoarea unirii Basarabiei cu România, rămânând însă convins că Unirea a fost singura soluție pentru a evita invazia bolșevică în regiune. Anularea autonomiei după șase luni i-a întărit convingerea că unirea a fost o soluție temporară pentru Basarabia, dar că viitorul regiunii era alături de o Rusie democratică. La Odessa, acesta a semnat declarația comună a „delegației basarabene”, cu mandate din partea Comitetului pentru Salvarea Basarabiei de la Odessa și a altor organizații social-politice, care urma să ajungă la Paris pentru a reprezenta interesele acelor basarabeni care erau în contra unirii. Aceștia urmau să realizeze scopul de a lupta pentru restaurarea Rusiei Mari și revenirea Basarabiei în granițele de altă dată. Mai târziu, Țiganko și-a retras semnătura de la actul de constituire a „delegației basarabene”, acționând la Paris pe cont propriu; de rând cu „delegații basarabeni” Alexandr N. Krupenskii și Alexandr K. Schmidt, Țiganko a depus efort pentru a convinge opinia publică de „ocuparea” cu forța a Basarabiei de către România și de opțiunile pro-ruse ale populației din regiune. Cu diferite ocazii, acesta a susținut în mod public că populația Basarabiei se identifica cu Rusia și că aceasta dorea să facă parte din spațiul

---

Krupenskii Papers, Box 3 Speeches & Writings, 1919, Folder Tsyganko, Vladimir (Tsyganko), HIA.

³⁷ Memorandum (fotocopie de pe original), f.a. Alexandr N. Krupenskii Papers, Box II Subject File, Folder Romania – (Relations with Bessarabia), HIA.

³⁸ Votul în timpul ultimei sesiuni a Sfatului Țării este puțin discutat în literatura de specialitate; unele documente nepublicate pe care le vom explora în alte publicații arată că acesta a fost produs în condiții dubioase.

geografic, economic și cultural rus. Similar „delegaților basarabeni”, Țiganko a sprijinit ideea de organizare a unui plebiscit în regiune care să clarifice soarta acesteia; de rezultatele plebiscitului urmau să țină cont atât Rusia, România, cât și Marile Puteri.

Un alt deputat al Sfatului Țării care a fost motivat de anularea autonomiei să adere public la „mișcarea anti-unionistă”, inițiată de Krupenskii la Odessa și continuată în alt format la Paris, a fost Ion Păscăluță.³⁹ Spre deosebire de Țiganko, Păscăluță a votat pentru unirea Basarabiei cu România la 9 aprilie 1918.⁴⁰ În ziua desființării autonomiei, acesta a adresat o notă Comitetului pentru Salvarea Basarabiei de la Odessa, „în scop de a informa despre cele mai recente acte de violență comise de guvernul român împotriva Basarabiei lipsită de apărare.” Conform acestuia, din totalul de 140, doar 38 din cei 48 de deputați prezenți la ultima ședință a Sfatului Țării, au votat pentru anularea condițiilor stipulate în actul unirii din 9 aprilie 1918.⁴¹

Argumentele de mai sus susțin concluzia, conform căreia anularea autonomiei a motivat reprezentanții elitei „vechi” și mai „noi” care, inițial, s-au aflat pe diferite părți ale baricadei, de a întreprinde acțiuni comune împotriva aceluiași „dușman” - regimul român. Odată cu nemulțumirile cauzate de anularea autonomiei, în rândurile fostei elite, precum și a funcționarilor care au servit regimul rus, s-a întărit certitudinea că Basarabia trebuia să redevină parte a spațiului rus, și aceasta indiferent de neclaritățile care existau referitoare la regimul politic care urma să fie instituit în Rusia.

Între timp, la Paris, președintele „delegației basarabene”, Alexandr N. Krupenskii, depunea efort pentru crearea unei rețele de persoane care să activeze în vederea asigurării succesului „cauzei basarabene”. Constituită în baza relațiilor sociale și a conexiunilor personale anterioare, rețeaua a devenit o structură variată și difuză, în care dorința de a contribui la succesul cauzei prevala asupra identificării sociale, politice sau etnice. Traversarea hotarelor și stabilirea contactului cu foste cunoștințe și „persoane de încredere”, în scop de a acționa de comun acord, s-a transformat într-o acțiune provocatoare. În vederea influențării pe diferite căi a factorilor de decizie din cadrul conferinței, precum și pentru a crea o contrabalanță poziției României și a convinge publicul european să ia atitudine în disputa ruso-română pentru Basarabia, Krupenskii și alții își actualizau agenda politică și

³⁹ Ion Constantin, *Panteleimon Halippa. Neînfricat pentru Basarabia*, București: Biblioteca Bucureștilor, 2009, p. 203.

⁴⁰ Alexandru Chiriac, *Membrii Sfatului Țării (1917-1918). Dicționar*, București: Editura Fundației Culturale Române, 2001, p. 24.

⁴¹ V Komitet po Spaseniiu Bessarabii, 10 decembrie 1918, Vasiliu A. Maklakov Papers, Box 18 Subject File, Folder 18.2 Bessarabia. Protests against abuses by Romanian authorities, HIA.

adoptau o serie de strategii care să asigure vizibilitate și succes „cauzei basarabene” la Paris. Memoriile și protestele redactate de membrii rețelei vizau principalii actori politici, în timp ce articolele din ziare și pamfletele, publicate simultan în limbile engleză și franceză la Paris, Londra, Geneva și Washington, urmăreau scopul de a informa și convinge publicul larg.

Ecoul evenimentelor de la Paris a fost recepționat și în Basarabia; discuțiile purtate în contradictoriu de factorii locali au căpătat nuanță, s-au aprofundat experiențele dramatice trăite de persoanele care se asociau cu trecutul și nu se puteau adapta la viața din cadrul noului regim. Nemulțumirea a fost alimentată de semnalele de speranță a revenirii Basarabiei la Rusia, trimise de emigranții ruși de la Paris și din alte capitale europene. Continuând să promoveze printre ruși și minoritățile vorbitoare de limba rusă „naționalismul de la distanță” (*long-distance nationalism*), emigranții au jucat rolul de „patrie națională externă” (*external national homeland*).⁴² Aflați la Paris în perioada Conferinței de pace, reprezentanții fostei elite politice, sociale și economice a Basarabiei - mai puțin a elitei politice din 1918 - , au mediat transferul „naționalismului” rus spre fostele periferii ale imperiului.

* * *

Discursul naționalist istoriografic din România, precum și cel din Republica Moldova cu privire la „dorința legitimă” a locuitorilor Basarabiei de a deveni parte a României după Primul Război Mondial nu include perspectivele politice alternative, elaborate de reprezentanții diferitor segmente etnice și sociale ale societății basarabene. Documentele de arhivă depistate de noi demonstrează faptul că în perioada tranziției de la Imperiul Rus la statul-națiune român reprezentanții fostei elite politice, economice și sociale nu percepeau viitorul drept o ruptură radicală cu trecutul, ci, mai degrabă, drept un amalgam de experiențe anterioare, confuzii legate de prezent și speranțe legate de viitor. Aceștia și-au asumat identități diferite, profilate în jurul spațiului imperial convențional cultivat de valori și sentimente legate de o apartenență distinctă. După dezmembrarea imperiului, fosta elită de la periferie s-a simțit împovărată de o eventuală apartenență la o (singură) națiune, arătându-se nepregătită să îmbrățișeze noua „Patrie”, România.

La rândul său, noul regim a adoptat o atitudine reticentă și precaută față de cei care au fost odată loiali țarului, considerând în mod abuziv ideea că protecția provinciei de către bolșevici ar asigura un suport automat al populației locale, indiferent de originea etnică sau socială a acesteia. Anularea autonomiei Basarabiei în decembrie 1918 a fost percepută în mod dureros de fosta elită imperială,

⁴² A se vedea Rogers Brubaker, *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

precum și de către unii deputații ai Sfatului Țării care au sprijinit anterior proiectul unionist. Astfel, basarabienii care, din motive politice sau sociale, erau anterior situați de diferite părți ale spectrului politic regional, și-au unit eforturile - în Basarabia, Odesa și Paris - împotriva „ocupației” românești, susținând ulterior revenirea Basarabiei în cadrul Rusiei.

Scenariul politic al Basarabiei a făcut parte dintr-un plan mai larg, denumit „Russkoe delo” și susținut la Paris de emigranții și diplomații ruși. Poziția anti-bolșevică a Marilor Puteri, adoptată în perioada inițială a Conferinței de pace, a dat speranțe celor care acționau în vederea restaurării Rusiei în granițele de dinainte de război. Cu toate acestea, viitorul noii ordini postbelice aparținea statelor-națiune; Tratatul de pace de la Paris din 28 octombrie 1920 a recunoscut Basarabia drept parte a României, aceasta fiind considerată drept soluția finală în disputa teritorială postbelică dintre ruși și români. Deși proiectul pentru revenirea Basarabiei în granițele Rusiei s-a dovedit a fi o cauză pierdută, persoanele care au luat parte la punerea acestuia în practică, precum și evenimentele care s-au perpetuat în jurul acestuia, demonstrează faptul că unirea Basarabiei cu România a fost, mai degrabă, un act instantaneu, care a avut loc în anumite circumstanțe „întâmplătoare”, decât o finalitate a unui proces predeterminat.